

Namenkundliche Informationen 116. (2024)

Szerkesztők: BARBARA AEHNLICH – MICHAEL PRINZ – GERHARD RAMPL – INGA SIEGFRIED-SCHUPP.
Gesellschaft für Namenforschung e. V. – Philologische Fakultät der Universität Leipzig, Leipzig.

402 lap

A Namenkundliche Informationen tizenöt tanulmányt és három recenziót tartalmazó 116. száma ünnepi kiadványként jelent meg 2024-ben, a folyóirat első évfolyamát ugyanis 60 évvel ezelőtt adták ki.

A cikkek több mint fele a helynévkutatás témakörét érinti. DARIA AEBERHARD a heppenheimi határleírásokban található dülőnevek történeti forrásértékét vizsgálja (13–25). A lorschei kolostor számára tett adományokról szóló oklevélhez tartozó határjárás kiemelten alkalmas hang- és helyesírás-történeti elemzésekre, ugyanis két, azonos kéz által lejegyzett változatban maradt fenn a 12. századból. Ezeknek a dülőnévanyaga többségében megegyezik, de az egyes nevek írásmódjában számos eltérés tapasztalható a két változat között. E különbségek nyelvjárási és hangtörténeti tendenciákat jelezhetnek. A tanulmány a névadatokat strukturális, etimológiai, hang- és helyesírás-történeti szempontból elemzi, majd azonosítja és csoportosítja az egyes változatok közötti eltéréseket, illetve azok okait.

BARBARA AEHNLICH, HARALD BICHLMEIER és STEPHAN FLEMMIG a Tübingiai történeti névtár munkálatairól számol be egy rövid írásban (27–29). A 2023-ban indult és hat évre tervezett projekt célja, hogy a tübingiai településnevek és elpusztult falvak neveinek valamennyi középkori névváltozatát összegyűjtse. A tervek szerint mintegy ötezer név kerül be az adatbázisba. A gyűjtemény alapja a nemrégiben elhunyt HANS WALTHER sok évtizedes munkájának eredménye: egy kéziratos adattár, melyet a projekt közreműködői ellenőriznek, illetve szükség esetén nyomtatott forrásokból kiegészítenek. A munkálatokban nyelvészek és történészek is részt vesznek, így a nyelvtörténeti magyarázatok mellett településtörténeti információk is helyet kapnak a szócikkekben. Az első kötet (A–C) várhatóan 2026-ban jelenik majd meg.

HARALD BICHLMEIER két etimológiai tanulmányt is közöl a kötetben. Az egyik a tübingiai *Artern* településnév értelmezései között igyekszik igazságot tenni (49–54). A névnek két magyarázata került be a tudományos köztudatba: a kutatók egy része ősgermán, más részük pedig belső német előzményt feltételez a név keletkezése mögött. Bár az utóbbi elképzelést évtizedekkel ezelőtt megfogalmazta ERNST EICHLER és HANS WALTHER, ez mégis sokkal kevésbé volt hangsúlyos a helynévkutatásban, mint JÜRGEN UDOLPH ősgermánra alapozott magyarázata. A szerző mintegy rehabilitálja a németből történő levezetést, gazdag adatsorral, analógiákkal alátámasztva. BICHLMEIER másik tanulmánya a *Büttel* helynevek, illetve *-büttel* névrészt tartalmazó nevek problematikájához fűz megjegyzéseket (55–67). A szerző a szakirodalmi áttekintés, illetve a korábbi magyarázatok részletes bemutatása és összegzése után arra a megállapításra jut, hogy e nevek keletkezésére továbbra sincs kielégítő magyarázat, ugyanakkor a modern filológiai módszerek és az újabb ismeretek segítségével legalább néhány, ma már tarthatatlan elképzelést elvethetünk.

RAPHAEL DOHARDT és JULIA KIESLINGER angol nyelvű tanulmányban vizsgál egy különleges névfajtát: a Dominikai Köztársaság cukornádtermelő közösségeinek településneveit (95–130). A dolgozat első része a batey, azaz a speciális településtípus 20. századi kialakulását mutatja be társadalomtörténeti aspektusból, a második része pedig a névállományra jellemző szerkezeti mintákat tárja fel. Az elemzés kitér a földrajzi köznevek és a tulajdonnevek elhatárolási kérdéseire is, megállapítva, hogy széles átmeneti sáv van közöttük, abszolút határral nem számolhatunk. DOHARDT és KIESLINGER javaslatot tesz egy kognitív nyelvészeti alapú modellre is, amely alkalmas a nevek strukturális és szemantikai tulajdonságainak leírására.

KARLHEINZ HENGST egy régóta megoldatlan névtani kérdést igyekszik megválaszolni írásában (155–188): Szászország délnyugati részén található néhány, a 12. században német földművesek által alapított település, melyek azonban jellegzetes 8–9. századi szláv neveket (szláv személynévből szláv helynévképzővel alkotott neveket) viselnek. HENGST interdiszciplináris megközelítést választott a fenti ellentmondás feloldásához. A településtörténet, a régészet és a nyelvtörténet eredményeinek felhasználásával arra következtet, hogy a települések olyan helyeken jöttek létre, amelyek az egykori semitae Bohemicae, vagyis a szláv őslakosság Csehországba vezető útvonalai mentén pihenőhelyként szolgáltak az utazók számára. A szláv neveket is ők alkothatták meg saját mintáik alapján, a német betelepülő földművesek pedig felhasználhatták ezeket a helyneveket az újonnan alapított településeik megnevezésére. HENGST az idetartozó nevekről részletes etimológiai elemzést is közöl tanulmányában.

Kétnyelvű hegynevekről készített történeti vizsgálatot SVEN LEUCKERT; ennek eredményeit közli angol nyelvű munkájában (231–249). Az elemzés korpuszát két hegynévnek, az új-zélandi *Aoraki* ~ *Mount Cook*-nak és az USA-beli *Denali* ~ *Mount McKinley*-nek az *Alpin Journal*-ban a 19. századtól napjainkig megjelent előfordulásai, illetve az ezekkel kapcsolatos névfajtási kísérletek adják. Az adatok történeti áttekintése azt mutatja, hogy bár vannak eltérések a névhasználatban, mindkét hegy nevének az adatsorában az az egyértelmű tendencia mutatkozik, hogy az időben előrehaladva egyre gyakoribb a denotátumok őshonos nevének említése.

A *Namenkundliche Informationen* 115. számában közölt írását folytatja e számban SAM MERSCH (251–296). E tanulmányban is a mezőgazdasági termelésre utaló luxemburgi helyneveket vizsgálja; a fókuszba ezúttal az alkoholos italok előállítására utaló toponimákat helyezte. Az elemzések eredménye szerint e típusban a szőlőtermesztésre, borászatra utaló nevek a leggyakoribbak, de a korpuszban vannak bizonyítékok a sörgyártásra és néhány ritka esetben a lepárlásra is. A szőlészetre utaló nevek nagyobb gyakoriságát MERSCH azzal magyarázza, hogy ennek az ágazatnak a nyersanyaga lényegesen nagyobb termesztési területet igényel, mint a másik két ág. A tanulmány előző évben megjelent első részéhez hasonlóan ez a cikk is angol nyelvű, és számos színes térkép illusztrálja a vizsgálat megállapításait.

Helyneveken alapuló hangtörténeti vizsgálatok eredményeit mutatja be DIETHER SCHÜRR (337–357). A vizsgálat kiindulópontja, hogy az újlatin nyelvekben (a szárdot kivéve) a latin *k* és *g* hang palatalizálódott *e* és *i* előtt, a nyugati újlatin nyelvekben pedig *a* előtt is. Egyes elképzelések szerint egy Tirolban, a Brenner-hágótól északra beszélt nyelvváltozatban is lejátszódhatott ez a hangtörténeti tendencia; erre bizonyítékul néhány, a németbe átvett helynevet szokás idézni. SCHÜRR ezeket a neveket értelmezi újra, rámutatva arra, hogy a régi magyarázatok számos nyelvi és nyelven kívüli tényező miatt nem tarthatók.

A kötetben két családnév kutatással kapcsolatos írás is megjelent. CHRISTOPH BARTH és KARL HOHENSINNER az osztrák és cseh közös családnév kincset vontatás elemzés alá (31–47). Vizsgálatuk korpuszát számos különböző forrás alapján állították össze: a csehországi névállományhoz a hivatalos nyilvántartási adatokat, míg a gyűjtemény ausztriai részéhez a telefon-tulajdonosok nevének adatbázisát használták fel. Ezek mellett az interneten elérhető forrásokat (pl. egyházi és világi anyakönyveket), valamint egyéb forrásokat (pl. régi sírkövek feliratait) is alapul vettek. A vizsgálat módszertanában egyrészt a szóföldrajz és az areális nyelvészet alapelveit és eszköztanát, másrészt pedig térképező programokat alkalmaztak. Mindezek segítségével a családnév országhatárokon átívelő vándorlását tudták tanulmányozni mind kronológiai, mind területi szempontból.

THIS FETZER a <https://familiennamen.ch> svájci családnévportál céljait, adatállományát és használati lehetőségeit ismerteti (131–153). A portált a svájci német nagyszótár, a Schweizerisches Idiotikon szerkesztősége üzemelteti. Alapja a szerkesztőség családnév-magyarító adása, amely hetente kétszer jelentkezik az SRF rádióban. Az oldalt a nagyközönségnek szánják, de a névkutatók is haszonnal látogathatják: képes együtt és külön is kezelni a hang- és helyesírási változatokat, grafikusán (azaz térképesen) megjeleníteni a családok, így a családnév változását, gyakorisági mutatókat készít, rövid etimológiai magyarázatokat ad, a további kutatást pedig számos, különböző tudományos művekhez, történeti munkákhoz, atlaszokhoz vezető linkkel segíti.

RAPHAEL DOHARDT marokkói és malakkai népcsoportok neveit, illetve önelnevezéseit vizsgálja a szociokognitív névtan szempontjából (69–94). Az egykori portugál gyarmatok többnyelvű közösségének népneveit hosszú történeti periódusra, a 16. század elejétől a 20. század közepéig terjedő időszakra vonatkozólag elemzi a szerző. Az etimológiai vizsgálatok mellett arra keresi a választ, hogy a többnyelvű interakciók során a népnevek mely változatát használják a beszélők; ezek ugyanis nem egyszerűen szinonimák, hanem sajátos jelentéstartalmak is kapcsolódnak hozzájuk.

ROSA KOHLHEIM és VOLKER KOHLHEIM az irodalmi névadás területéről közöl tanulmányt (213–229). James Fenimore Cooper Bórhárisnya (*The Pioneers*) című regényének személynévalkotását elemzik, az egyes neveket a szereplők társadalmi helyzete szerint kategorizálva mutatják be. Megállapításaik szerint Cooper nevei találóan adják vissza a 18. századi Amerika társadalmi rétegeinek, illetve az egyes karaktereknek a jellegzetes jegyeit (pl. etnikum, származási hely, társadalmi helyzet).

Egy eddig kevésbé vizsgált névfajtát, a dendronimákat, azaz fák egyedi neveit tanulmányozza dolgozatában SANDRA HERLING (189–212). A kutatás kettős célkitűzést fogalmaz meg: egyrészt vázolni kívánja a fanevek elemzésének elméleti szempontjait, másrészt pedig az elnevezések egyedi eseteit mutatja be. A példák főként francia és spanyol nyelvű területekről származnak, s a névviselőik a koruk, magasságuk vagy formájuk miatt figyelemre méltó növények. A kutatástörténet, az adatgyűjtés és a módszertan ismertetése után a mintegy négyszáz fanevet HERLING strukturális és szemantikai szempontból elemzi és kategorizálja.

INGE POHL szintén olyan névfajta elemzésére vállalkozott, amely a névkutatásban eddig alig kapott figyelmet: tanulmányának középpontjában plüssállatok egyedi nevei állnak (297–336). Ezek az állatok a gyermekek életében speciális pszichológiai funkcióval bírnak: a gyermekek érzelmileg kötődnek hozzájuk, ezért személyként kezelik, névvel és személyiséggel látják el őket. A vizsgálat korpusza jórészt saját adatgyűjtés eredménye,

módszertanát pedig a játékok nevein, illetve állatneveken végzett kutatások alapján dolgozta ki a szerző. A plüssállatneveket egyrészt formális, morfoszinaktikai szempontú elemzésnek vetette alá: ennek során megállapította, hogy e nevek általában egyrészesek, és gyakran kapnak kicsinyítő képzőt. Másrészt szemantikai vizsgálatokat is végzett a korpuszon: ennek során azt tapasztalta, hogy a névadást általában valamilyen mesehős vagy sorozatszereplő motiválja.

Nemcsak a Namenkundliche Informationen, hanem a lipcsei névtanos közösség is jubilál: 2024-ben 70 éves lett a lipcsei névkutatás. Ebből az alkalomból KARLHEINZ HENGST elevenítette fel a nagy múltú névtani iskola történetének kiemelkedő szereplőit, főbb epizódjait, köztük saját személyes emlékeit (387–399). A nagy ívű áttekintésben jelenős hangsúlyt kaptak az egyes periódusok politikai és tudománypolitikai körülményei is.

***

PÓCZOS RITA

egyetemi adjunktus; Debreceni Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Magyar Nyelvtudományi Intézet, Magyar Nyelvtudományi Tanszék; Debrecen

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2534-6265>, e-mail: poczos.rita@arts.unideb.hu

Onomastica 67. (2023)

Főszerkesztő: HALSZKA GÓRNY. Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk, Kraków. 436 lap

1. Megemlékezés. Az Onomastica 67. száma a 2022-ben elhunyt Hanna Popowska-Taborska lengyel nyelvészre való emlékezéssel kezdődik, aki ugyan elsősorban szlavista volt, de munkássága számos ponton kapcsolódott a névtan több területéhez is (7–14).

2. Tanulmányok. A tanulmányok rovat két névelméleti munkával indul. VALERIA NEKLESOVA és MAKSYM KARPENKO a tulajdonnevek mémcsoportként való értelmezhetőségének a lehetőségét vetik fel. Ennek alátámasztására – a RICHARD DAWKINS által kidolgozott memetika elméletéből kiindulva – a mémplexek nyolc fő jellemzőjét (gyors terjedés, társadalmi és kulturális normák kifejezése, tartósság, alkalmazkodóképesség, változatosság, reprodukálhatóság, kollektív identitás kifejezése és a kulturális örökség megjelenítése) mutatják be a tulajdonnevekre vonatkoztatva (15–38). WOJCIECH WŁOSKOWICZ a név- és névadási politikára vonatkozó modelljét mutatja be írásában (GTNP, General Theory of Name and Naming Policy). A modell megalkotásával a szerző célja az volt, hogy egyetlen komplex rendszerben foglalja össze a tulajdonnevekre vonatkozó szabályozások lehetséges összefüggéseit (39–57).

Ezt követően különböző nyelvek és korok személynévdásának és -használatának kérdései kerülnek elő. RAFAŁ RUTKOWSKI egy hagionima (szentnév) elterjedésének hátterét fejti fel. Kutatásai során arra bukkant, hogy a 18. század második felétől a 20. század elejéig Lengyelország Małopolska régiójában gyakran keresztelték a fiúgyermeket